

УДК 811.161.2:001.4:002(045)

Світлана Литвинська

**РОЛЬ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ФАХОВОМУ МОВЛЕННІ
ДОКУМЕНТОЗНАВЦЯ**

Розглянуто роль термінології у професійному спілкуванні документознавців, специфіку формування у студентів свідомого ставлення до оперування документознавчими термінолексемами.

Ключові слова: термін, документ, термінологія, терміносистема, термінологічний стандарт, фахова мова.

Svitlana Lytvynska

**THE ROLE OF TERMINOLOGY IN THE PROFESSIONAL
LANGUAGE OF SPECIALIST FOR DOCUMENT MANAGEMENT**

The article informs us about the importance of terminology in professional communication specialists, specific formation of students' conscientious attitude to handling professional terms.

Keywords: term, document, terminology, terminological system, terminological standard, language for specific purposes.

Наукові терміни справедливо вважають інструментами пізнавальної діяльності людства. Саме тому науковці так прискіпливо ставляться до термінів, визначення їхніх дефініцій, уточнення й однозначності наукових висловлювань. Вивчення проблем термінології надзвичайно актуальне. Сучасний етап розвитку української документознавчої термінології позначений активними студіями науковців – В. Бездрабко¹, В. Бойко², М. Комовою³, С. Литвинською⁴, С. Лісіною⁵, С. Кулешовим⁶, Ю. Палехою⁷, О. Тур⁸, С.Харченко⁹, Г. Швецовою-Водкою¹⁰ – щодо формування потужної єдиної терміносистеми. Про це свідчать видання навчальних посібників, збірників наукових праць, жваві дискусії на конференціях і семінарах, публікації у фахових виданнях.

Без термінології професійне спілкування неможливе в жодній галузі, зокрема, і в документознавчій. Авторитетний науковець Ю. М. Столяров¹¹ слушно зазначає, що будь-яка наука є «мисленням у поняттях», які відображають суттєві ознаки певного процесу чи об'єкта. Саме поняття утворюють вихідний пункт науки, є засобом оволодіння науковими знаннями і вираження результатів пізнання. Він підкреслює, що оволодіння термінологією робить освіту майбутнього фахівця дійсно вищою, університетською. Вивчення цілісної системи знань про документ як специфічний цивілізаційний феномен необхідне для досягнення практичної мети в будь-якій галузі, де використовується документ як засіб соціальної комунікації. Тому сучасні науковці працюють над проблемами розроблення документознавчої терміносистеми, виробленням несуперечливих дефініцій базовим поняттям та похідних від них термінів. Результати наукових досліджень сприяють введенню до наукового обігу цілої низки нових понять, які характеризують зміст документознавчої діяльності.

Мета цієї розвідки – узагальнити специфіку формування у студентів-документознавців свідомого ставлення до вивчення й активного оперування документознавчими термінолексемами.

Термінологічна грамотність молодого спеціаліста-документознавця формується ще у процесі навчання, коли студентові прищеплюється свідоме ставлення до оперування термінолексемами. На ефективність процесу оволодіння документознавчими термінами впливають суб'єктивні й об'єктивні чинники. Так, до суб'єктивних чинників можна зарахувати відповідальне ставлення студента до навчання, усвідомлений вибір свого фаху, бажання добре оволодіти своєю професією і її мовою, комунікативна активність студента під час навчальних занять та у науково-дослідницькій діяльності тощо.

Серед об'єктивних чинників варто назвати особливості сучасного етапу розвитку документознавства, специфіку вивчення терміносистеми, появу великої кількості офіційних і неофіційних запозичень, удосконалення переліку термінів у державних стандартах.

Щодо специфіки вивчення документознавчих термінів, то варто зауважити, що документознавча терміносистема є сукупністю взаємопов'язаних елементів. Тому в навчальному процесі треба використовувати такі прийоми, а саме:

- встановлення логічного взаємозв'язку між термінами на осмислення зв'язку «цілий/частина»;

- сходження від однорівневого до багатоаспектного (поняття «документ» в широкому і вузькому значеннях);

- побудову смислового ланцюга (наприклад, *документ–документний–документація–документаційний*). Як тільки студент усвідомить логічність побудови смислових ланцюгів, то відразу сам буде відсікати неправильно утворені терміни (наприклад, *документ– документісний*, оскільки немає слова «документість», то не може бути й «документісний»);

- ознайомлення з можливими синонімами (наприклад Г. Швецова-Водка¹² зафіксувала такий синонімічний ряд: *електронний документ – машиночитаний, машиночитний, машинозчитувальний, машинопрочитуваний, комп'ютерний документ*). Але потрібно орієнтувати студентів на синонімію деяких документознавчих термінів як тимчасове явище, характерне для терміносистеми, що ще формується. Вчити вибирати нормативний термін із групи термінів-синонімів, а також відмежуватися від розмовних, неофіційних замінників термінів;

- уміння знаходити дефініцію терміна (це вміння і навички роботи зі словником, державним стандартом тощо). Однак студентам не завжди легко знайти дефініцію конкретного терміна. Оскільки єдиного словника з документознавчої термінології ще й досі немає. Багато визначень до термінів студенти вивчають за навчальними посібниками тощо. Слушно коментує цю ситуацію щодо застосування понять і формулювань термінів у документознавстві Г. Швецова-Водка⁸, яка акцентує увагу на тому, що термінологія документознавства на сьогодні виникає досить стихійно, в результаті використання фахівцями тих чи інших слів як наукових термінів,

але, з іншого боку, цілком свідомо, шляхом домовленостей і узгодження щодо використання окремих термінів;

– знання термінів, що зафіксовані у державних і галузевих стандартах, які студенти вивчають на заняттях, зокрема ДСТУ 2732:2004 «Діловодство і архівна справа. Терміни та визначення понять»¹³ і ДСТУ 3017:2015 «Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять»¹⁴ та ін. Наразі науковцями підготовлено низку змін і уточнень у цей стандарт та його нову редакцію. Так, необхідно оновити список термінів, пов'язаних з електронними технологіями, що активно розвиваються. Переглянути деякі синонімічні терміни, зокрема «діловодство» і «справочинство», що є утвореннями різних мовних шарів – спільнослов'янського і власне українського.

Вважаємо за доцільне перевагу віддати власне українському терміну «справочинство», як це рекомендовано у пункті Г.2.8. «Переважність рідної мови» ДСТУ 3966:2009 «Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять»¹⁵, а саме: «перевагу віддавати власне українським термінам перед запозиченими іншомовними термінами».

Проблемним є питання появи великої кількості нових понять, запозичених з інших галузей, зокрема з комп'ютерних наук. Це, переважно, англіцизми. Тому нагальною є потреба розрізняти офіційні й неофіційні позначення (наприклад: *заиповати (заархівувати)*; *віденкодити (розшифрувати)*, *заюзати (занадто багаторазово використовувати)* тощо. Також багато нових слів, які претендують на свою термінологізацію, з'явилося в нині популярних соціальних мережах, наприклад: *акаунт, аватар, аватара, аватарка, ава, юзертик, юзерника* та ін. Цими словами активно оперують сьогоднішні студенти.

Так, англійського походження слово «акаунт» (account) з'явилося в українській мові порівняно недавно. Спочатку цим терміном позначався банківський рахунок, потім завдяки стрімкому розвитку інтернету слово наповнилося іншим змістом. *Акаунт* – це обліковий запис відвідувача тієї чи

іншої веб-сторінки, що дозволяє гостю перейти в статус зареєстрованого користувача.

Аватар, аватара, аватарка, ава, юзерник, юзерника – невелике статичне або анімоване зображення (часто обмежене розміром з певним числом пікселів і/або байтів), що використовується для персоналізації користувача будь-яких онлайн-сервісів. *Аватар* може бути як справжньою фотографією користувача, так і довільним зображенням. *Аватар* є обов'язковим для будь-якого користувача, який спілкується в соціальній мережі. *Аватар* відображає індивідуальність особистості.

Такі новотвори в мовленні студентів-документознавців є відхиленнями від норми і повинні відкоректовуватися викладачами як в усному та писемному мовленні студентів. Але для цього необхідно виконати ґрунтовні наукові дослідження і запропонувати стандартизовані терміни.

Отже, на сьогодні документознавча термінологія розвивається досить швидкими темпами, проте залишаються важливі питання, які потребують нагального вирішення. Та попри усі термінологічні здобутки у галузі документознавства потрібно велику увагу приділяти вивченню документознавчих термінів саме студентами, формуванню в них фахового мовлення. Це позитивно вплине на якість навчального процесу.

Вільне оперування документознавчими термінами для студентів-документознавців як майбутніх фахівців є запорукою оволодіння професією та спеціальністю. Грамотне вживання термінів фахівцем-документознавцем у своєму професійному мовленні визнано виявом його мовної культури та умінням практично користуватися науковою мовою.

¹ *Бездрабко В. Ф.* Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток : монографія / В. В. Бездрабко. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 720 с.

² *Бойко В.* Актуальні проблеми термінології діловодства та архівної справи в Україні / В. Бойко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т культури і мистецтв; факультет державного управління і права. За заг. ред. В.В.Бездрабко. – К., 2016. – Вип. 9. – С. 34–37.

³ *Комова М. В.* Українська документознавчі термінологія : монографія / М. В. Комова. – Л. : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 316 с.

⁴Литвинська С. Перспективні напрями розвитку української документознавчої термінології / С. В.Литвинська // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. – К. : КНУКіМ, 2013. – Вип. 7. – С. 38–42.

⁵Лісіна С. Термінологія документознавства в довідкових виданнях / С. Лісіна // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т культури і мистецтв; факультет державного управління і права. За заг. ред. В.В.Бездрабко. – К., 2016. – Вип. 9. – С. 54–62.

⁶Кулешов С. Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи : монографія / С.Г. Кулешов. – К. : УДНДІАСД, ДАКККіМ, 2000. – 161 с.

⁷Палеха Ю. І. Загальне документознавство : навч. посіб.: 2-ге вид. / Ю. І. Палеха. – К. : Ліра-К, 2009. – 434 с.

⁸Тур О. Особливості вияву гіперон-гіпонімічних відношень як способу системної організації сучасної української термінології / О.Тур // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т культури і мистецтв; ін-т державного управління. За заг. ред. В.В.Бездрабко. – К. : Четверта хвиля, 2011. – Вип. 5. – С. 27–32.

⁹Харченко С., Литвинська С. Мовні особливості термінологічних стандартів / С. Харченко, С. Литвинська // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т культури і мистецтв; ін-т державного управління. За заг. ред. В.В.Бездрабко. – К. : Четверта хвиля, 2011. – Вип. 5. – С.44–49.

¹⁰Швецова-Водка Г. М. Проблеми розвитку термінології документознавства / Г. М. Швецова-Водка // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20–22 травня 2008 р. – К., 2008. – С. 76–77.

¹¹Столяров Ю. Н. Документология : учеб. пособие / Ю. Н. Столяров. – Орел : Горизонт, 2013. – 370 с.

¹²Швецова-Водка Г. М. Документознавство: словник-довідник термінів і понять : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2011. – 319 с.

¹³Діловодство й архівна справа: Терміни та визначення понять : ДСТУ 2732:2004. – Чинний від 28.05.2004. – К. : Держспоживстандарт України, 2005. – 31 с.

¹⁴Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять : ДСТУ 3017:2015. – Чинний від 01.07.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=63349. – Заголовок з екрана.

¹⁵Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять : ДСТУ 3966:2009. – Чинний від 01.07.2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=59415. – Заголовок з екрана.

